

Soru-Cevap
Külli ve Cüzi Delil ve İctihatta Meleke
Yeni Camii'ye

Soru:

Esselamu Aleykum ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Aliyy ve Kadir olan Allah'tan, bu mesajımın size ulaşmasını, güven ve afiyette olmanızı, Allah'ın sizden razı olmasını, söz ve amelde başarı ve istikamet üzere olmanızı temenni ediyorum.

Şahsiyet kitabının birinci cildinden hazırlık yaparken içtihat konusuyla ilgili hususları anlamakta zorluk çektim. Sizden bana cevap verme nezaketini göstermenizi rica ediyorum; böylece büyük sevaba girmiş olursunuz, çok teşekkür ediyorum:

Birincisi: İslami Şahsiyet kitabının birinci cildinin 194. sayfasındaki içtihat konusunda şu ifadeler geçmektedir: (Çünkü içtihat, ister, zorla bir malı alan gaspçıya, Şâri tarafından hırsıza uygulanan el kesme cezasının uygulanması gibi külli delilden külli bir hükmün istinbatı şeklinde olsun, isterse Sallallahu Aleyhi ve Sellem'in birisini ücretle kiralamış olmasından dolayı cüzi bir delilden icare hükmü gibi cüzi bir hükmü istinbat şeklinde olsun bir hüküm istinbat etmektir...)

İslami Şahsiyet kitabının üçüncü cildinin 489. sayfasındaki “Külli Kaideler” konusunda ise şöyle geçmektedir: (Zira külli kaideler ve şer'î tarifler külli hükümlerdir. Şer'î hüküm ise bir cüzi hükümdür.) Soru şudur:

1- Külli delil ve cüzi delil nedir? Neden hırsızın elinin kesilmesinin delili külli delil ve icarenin mübah olmasının delili de cüzi delil olarak adlandırılmıştır? (Şer'î hüküm, içtihat konusunda anlatıldığı gibi külli hüküm ve cüzi hüküm şeklinde mi oluyor yoksa sadece cüzi hüküm olup Şahsiyetin üçüncü cildinden anlaşıldığı gibi sadece şer'î tarifler ve külli kaidelerde mi külli olarak adlandırılıyor?)

İkincisi: İslami Şahsiyet kitabının birinci cildinin 202. sayfasında “İctihadın Şartları” konusunda şöyle geçmektedir:

(Çünkü meleke (yetenek); anlama (kavrama) ve bağlantı kurma gücü demektir. Bu meleke, şer'î ve lügavî bilgilerin tamamını kuşatmaya ihtiyaç duymadan, biraz şer'î ve lügavî bilgiye sahip olmakla beraber zekâ üstünlüğü ile gerçekleşir.)

08/08/2017 tarihli soru cevapta ise şöyle geçmektedir: (Fıkıhta meleke ile kastedilen, kişiden kişiye farklılık gösteren fitrî yön ve fitrî yatkınlık değildir. Bilakis kastedilen, melekenin öğrenerek, inceleyerek, derinleşerek ve uygulayarak kazanılmasıdır... Bununla birlikte fitri yatkınlıklar, fıkhi melekenin doğmasına ve onun hızlı bir şekilde gelişmesine katkı sağlasa da ama bu fitri yatkınlıklar, yukarıda belirtilen metinde kastedilen meleke değildir...)

2- Soru şudur; Fıtrî yatkınlıkların melekenin oluşmasıyla ilişkisi açısından soru cevapta geçenler kitapça geçenlerle çelişmiyor mu? Zira kitap, melekede anlama (kavrama) ve bağlantı kurma gücünü temel alırken cevap ise kazanılan bilgileri temel olarak alıyor?

Allah size mübarek kılsın ve sizi hayırla mükâfatlandırsın.

Cevap:

Ve Aleykumselam ve Rahmetullahi ve Berekâtuh.

Siz, birkaç husus hakkında soruyorsunuz... İşte size cevabı:

Külli delil ve cüzi delil: Bu mesele, Şahsiyetin üçüncü cildinin “Külli Kaideler” bölümünde, Şahsiyetin birinci cildinde ve Kürrase'de detaylı bir şekilde geçmektedir; dolayısıyla buralara müracaat edebilirsiniz... Ama ben size kısaca cevap vereceğim:

Delil (veya delillerden), delil veya delillerde nâss olarak geçenlerin ve kıyas metodunun dışında yani yeni hükümler bu nâssta geçenlere kıyas edilmeksizin şer'î hükümler kapsamına giren şer'î bir kaidenin istinbat edilmesi mümkünse, dahası cüzler gibi bu kaidenin kapsamına giriyorsa, o zaman külli kaide olur, bu kaidenin kapsamına giren de külli hüküm olur ve kaide ile

onun kapsamına giren hüküm arasında olan şey genellikle illete benzer (veya illet gibi) bir şeydir ve bazen de gerçek illet olur.... İslami Şahsiyet kitabının 494. sayfasındaki “Külli Kaideler” bölümünde şöyle geçmektedir: (Bundan açığa çıkmaktadır ki külli kaide, hükmü bir külli hüküm için -onun sebebi olduğundan dolayı yani ondan kaynaklandığı için- **illet gibi** yapmaktadır. Yine külli bir hüküm için hükmü **gerçek illet** yapmaktadır. Zira külli kaide, cüzlerine uygun düşen külli bir hükümdür. Onun için aynen delilin getirdiği hükme uygulanması gibi uygun düştüğü her hükme külli kaide uygulanır. **Külli kaideye binaen kıyas yapılmaz.** Fakat onun cüzleri külli kaidenin kapsamına girer. Yani tamamen delilin delaleti kapsamına girdiği gibi, cüzleri külli kaidenin mefhumu ve mantuku kapsamına girer. Külli kaide ile delil getirmek, delil ile delil getirmek gibi olur. Dolayısıyla külli kaideye kıyas muamelesi yapılır... Ancak külli kaideler, kıyas gibi bir şer’î delil ve şeriatın asıllarından bir asıl değildir. Külli kaide sadece diğer şer’î hükümler gibi istinbat edilmiş bir şer’î hükümdür. Dolayısıyla delil olmaz;)

Bunu açıklığa kavuşturmak için İslami Şahsiyet kitabının 491-492. sayfalarından, biri illet gibi, diğeri de illet olan iki örnek zikrederim:

1- (Allahu Teala'nın şu sözünde olduğu gibi: **وَلَا تَسُبُّوا الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللَّهِ فَيَسُبُّوا اللَّهَ عَدْوًا بِغَيْرِ عِلْمٍ** “Allah’tan başkasına tapanlara sövmeyin, sonra onlar da bilmeyerek Allah’a söverler.” [Enam Suresi 108] **“Sövmeyin”** kelimesindeki [ف] **“Fâ”** harfi, sizin onların putlarına sövmenizin onların Allahu Teala’ya sövmesine yol açtığını ifade etmektedir. Bu ise haramdır. Binaenaleyh bu halde, sizin onların putlarına sövmenizin haram olmasını gerektirmektedir. Dolayısıyla bu sanki illettir. Böylece, kâfir olanlara sövmenin nehyedilmesi, hükmün delilidir. Bu delil, hükme delaletinin yanı sıra **“sonra onlar da Allah’a söverler”** diyerek, ondan kaynaklanan başka bir şeye de delalet etmiştir. Böylece bu ayetten **“Harama vesile olan haramdır.”** kaidesi istinbat edilmiştir...)

2- (Mesela Rasul Sallallahu Aleyhi ve Sellem şöyle demiştir: **المُسْلِمُونَ شُرَكَاءُ فِي ثَلَاثٍ: فِي الْكَلْبِ وَالْمَاءِ وَالنَّارِ** “Müslümanlar üç şeyde ortaklırlar: Su, mera ve ateş.” [Ebu Davud tahrîç etti.] Yine Sallallahu Aleyhi ve Sellem’den sabit olmuştur ki O, Taif ve Medine halkının suya ferdî mülkiyet olarak sahip olmalarını tasvip etmiştir. Ferdi mülkiyetle kendisine sahip olunmasına izin verilen suyun halinden, toplumun kendisine ihtiyaç duymadığı su olduğu anlaşılmaktadır. Dolayısıyla insanların üç şeyde ortak oluşlarının illeti, onların toplumun ihtiyaç duyduğu şeylerden olmalarıdır. Böylece delil hem hükme hem de illete delalet etmiştir. Yani delil, hükme ve hükmün konulmasının sebebi olan başka bir şeye de delalet etmiştir. Böylece bu delilden **“Toplumun ihtiyaçlarından olan her husus kamu mülkiyetindedir.”** kaidesi istinbat edilmiştir...)

Bunun ardından kitap, şunu eklemiştir:

(Bundan açığa çıkmaktadır ki külli kaide, hükmü bir külli hüküm için -onun sebebi olduğundan dolayı yani ondan kaynaklandığı için- illet gibi yapmaktadır. Yine külli bir hüküm için hükmü gerçek illet yapmaktadır. Zira külli kaide, cüzlerine uygun düşen külli bir hükümdür. Onun için aynen delilin getirdiği hükme uygulanması gibi uygun düştüğü her hükme külli kaide uygulanır. Külli kaideye binaen kıyas yapılmaz. Fakat onun cüzleri külli kaidenin kapsamına girer. Yani tamamen delilin delaleti kapsamına girdiği gibi, cüzleri külli kaidenin mefhumu ve mantuku kapsamına girer. Külli kaide ile delil getirmek, delil ile delil getirmek gibi olur. Dolayısıyla külli kaideye kıyas muamelesi yapılır. Külli kaidede olana muhalif bir şer’î nass geçmedikçe kaidenin uygun düştüğü her husus, kaidenin hükmünü alır. Şer’î bir nass geldiğinde nassın alınıp kıyasın geçersiz kılınmasında olduğu gibi külli kaide de kendisi ile çelişen bir şer’î nassın geçmesi durumunda şer’î nass alınır, külli kaide geçersiz olur. Ancak külli kaideler, kıyas gibi bir şer’î delil ve şeriatın asıllarından bir asıl değildir. Külli kaide sadece diğer şer’î hükümler gibi istinbat edilmiş bir şer’î hükümdür. Dolayısıyla delil olmaz. Bunun için onun uygun düştüğü husus, onun detaylandırılmasından ya da detaylandırma mesabesinden sayılır. Külli tarif de külli kaide gibidir. Zira onun uygun düştüğü her husus, onun hükmünü alır ancak şer’î bir nass geçtiğinde nass alınır...)

Üçüncüsü: Şimdi hırsızlık ve icare hakkındaki ilk sorunuza geçelim:

Allahu Teala şöyle buyurmuştur: **وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا جِزَاءً بِمَا كَسَبَا تَكَالًا مِنَ اللَّهِ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ** “Hırsızlık eden erkek ve kadının, yaptıklarına karşılık bir ceza ve Allah'tan bir ibret olmak üzere ellerini kesin. Allah izzet ve hikmet sahibidir.” [Maide 38] Bu delilden, **“İnsanların mallarına saldırmak haramdır ve bundan dolayı**

cezalandırılır” kaidesi istinbat edilmiştir. Çünkü hırsızlık metninin, elin kesilmesi ile hırsızlık arasındaki bağlantıyı kuran **illete benzer veya illet gibi** şeye hamledildiğini söylemek mümkündür... Hırsızlıktan dolayı elin kesilmesi “Fa” ile tertip edilmiştir ki o burada sebebiyet içindir. Dolayısıyla [قَافِطُوا أَيْدِيَهُمْ] **“ellerini kesin”** hükmü ile [وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ] **“hırsızlık eden erkek ve kadının”** kavlinde geçen hırsızlığın kesmeyi gerektirmesi arasından bağlantı kurmuştur. Elin kesilmesi sadece hırsızlık içindir; ancak hüküm ile sebebinin arasında bu bağlantının olması müçtehide, onun kapsamına giren durumları da kapsayan külli bir hüküm formüle etme imkanı vermiştir; bundan dolayı **başkalarının mallarına saldırmak haramdır ve ceza gerektirir denilmiştir**... Her ne kadar ayette yağmacının hükmü zikredilmemiş olsa da, yağmacıya ceza verilmesi de bu hükmün kapsamına girer. Bu nedenle ayet, hırsızın haddinin kesmek olduğunu ifade ettiği gibi ayrıca lügavî terkibe binaen başkalarının mallarına saldıranın da cezayı hak ettiğini ifade etmiştir. Bu nedenle hırsızın elinin kesilmesinin delili, külli hüküm ifade eden külli bir delil olmuştur...

Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in [اسْتَأْجَرَ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدِّئَلِ هَادِيًا خَرَبْتًا] **“Beni Deel'den uzman birisini ücretle kiralaması”** örneğinden alınmış icarenin hükmüne gelince; bunda külli olan bir şey olmadığı gibi bir şeyin bir şeyin üzerine tertibi de yoktur. Bilakis bu, icarenin caiz olduğuna dair kendisinden istifade edilen bir delildir. Dolayısıyla bu, cüzi hüküm ifade eden cüzi bir delildir... Diğer bir ifadeyle icarenin delilinin ücretliden başkasıyla bir ilgisi yoktur ve onun kapsamına başka akitlerin yani icareden başka akitlerin girmesi mümkün değildir; bundan dolayı o, cüzi bir delildir... Doğal olarak bu, icarenin tanımından başkadır; çünkü tanım, külli olarak vasfedildiğinden dolayı tanımın kapsamına icare türleri de girmektedir. Dolayısıyla bu açıdan tanım, külli olarak vasfedilmiştir. Ancak bizzat icarenin delili, külli olarak vasfedilmez; çünkü icare konusundan başkasını kapsamamaktadır.

Dördüncüsü: İkinci sorunuza gelince: Şerî hüküm, içtihat konusunda anlatıldığı gibi külli hüküm ve cüzi hüküm şeklinde mi oluyor yoksa sadece cüzi hüküm olup Şahsiyetin üçüncü cildinden anlaşıldığı gibi şerî tarifler ve külli kaidelerde mi külli olarak adlandırılıyor?

Ey kardeşim, külli kaideler, şerî tarifler ve şerî hükümlerin tamamı, şerî hükümlerdir; ancak hüküm, bünyesinde illet veya illete benzer (illet gibi) bir şeyin toplandığı külli bir lafza nispet edilirse, o zaman külli hüküm olur. Şayet (harama vesile olan, haramdır) dersiniz, o zaman haramlılığı (harama vesile olana) nispet etmiş yani külli lafza nispet etmiş olursunuz; bundan dolayı hüküm, külli hüküm olarak istinbat edilmiş olur ve bu kaidenin (külli şerî hüküm) kapsamına cüzler de girer... Dolayısıyla bu, harama yol açan tüm vesileyi kapsar.

Şayet Şerî hükümü, (kulların fiilleriyle alakalı olarak iktiza, tahyir veya vaz’î şeklinde Şâri’nin hitabıdır) şeklinde tanımlarsanız o zaman siz tanımı, külli lafız (kulların fiilleriyle alakalı Şâri’nin hitabı) konumuna getirmiş olursunuz; böylece tanım külli olur ve onun kapsamına cüzler de girer... Dolayısıyla o, ister farz...ister sebep.... ister mubah... isterse benzerleri olsun kulların fiilleriyle ilgili her şeyi kapsar...

Ama حُرِّمَتْ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةُ **“Size ölü eti haram kılındı”** [Maide 3] ayet-i kerime de geçtiği gibi (ölü eti haramdır) dersiniz, bu nâss sadece ölü etine uygun düşer ve bundan içkinin haram olduğu anlaşılmaz; yani onun kapsamına cüzler girmez. Bundan dolayı onun hakkında cüzi denilir... Diğer bir ifadeyle nâssta zikredilen hükmün ötesine geçmez; dolayısıyla cüzi olarak vasfedilir.

Ancak külli kaideler, külli şerî tarifler ve cüzi hükümlerin tamamı, şerî hükümlerdir; çünkü bunlar, şerî delillerden istinbat edilmiş olup fikhî taksim olarak da, tamamı şerî hüküm olmasına rağmen (cüzi) nâssta geçenden başkasına uygun düşmeyen (külli) kaideler ve tanımlar ve şerî hükümler olarak adlandırılır. Sonuç olarak şerî hüküm, şayet külli kaide veya şerî bir tanım olmazsa, o zaman cüzi bir hüküm olur...

Bu nedenle İslami Şahsiyet kitabının birinci cildinin 194. sayfasında: (Çünkü içtihat, ister, zorla bir malı alan gaspçıya, Şâri tarafından hırsıza uygulanan el kesme cezasının uygulanması gibi külli delilden külli bir hükmün istinbatı şeklinde olsun, isterse Sallallahu Aleyhi ve Sellem’in [اسْتَأْجَرَ رَجُلًا مِنْ بَنِي الدِّئَلِ هَادِيًا خَرَبْتًا] **“Beni Deel'den uzman birisini ücretle kiralaması.”** (Buhari tahrir etti) gibi cüzi bir delilden icare hükmü gibi cüzi bir hüküm istinbat şeklinde olsun bir hüküm istinbat etmektir...) şeklinde geçen cümle ile İslami Şahsiyet kitabının üçüncü cildinin 489. sayfasında: (Zira külli kaideler ve şerî tarifler külli hükümlerdir. Şerî hüküm ise bir cüzi hükümdür.) şeklinde geçen cümle arasından bir çelişki yoktur.

Beşincisi: Küllilik ve cüziliğin, müfredin özelliklerinden olduğu ancak mecaz olarak mürekkebe şeklinde adlandırıldığı bilinmektedir; tıpkı İslami Şahsiyet kitabının 489-490. Sayfalarında şu şekilde geçtiği gibi: (Şer’î hükümdeki külliliğin ve cüziliğin idrak edilmesi için bu isimlendirmenin hakikat cinsinden değil de mecaz cinsinden olduğunun dikkate alınması kaçınılmazdır. Zira küllilik ve cüzilik, mürekkebin delaletlerinden değil müfredin delaletlerindedir. Dolayısıyla onlara terkip delaletinde yer yoktur. “Şer’î hüküm” ister hüküm ister kaide isterse tarif olsun müfred bir isim değil, mürekkebe bir cümledir Zira [لحم الميتة حرام] “**Ölü eti haramdır**” sözü, mürekkebe bir cümledir. [الإجارة عقد على المنفعة بعوض] “**Kira, bir bedel karşılığı menfaat üzerine sözleşmedir**” sözü, mürekkebe bir cümledir. [الوسيلة إلى الحرام حرام] “**Harama vesile olan haramdır**” sözü, mürekkebe bir cümledir. Böylece bunlara küllilik ve cüzilik dahil olmaz. Çünkü onlar, ismin yani müfredin delaletlerindedir. Ancak, küllilik isimde olduğunda hayvan, insan, kâtip gibi o mefhuma birçok şeyin ortak olması uygun olmalıdır. Tarif de birçok şeyin kendisine ortak olması uygun olmalıdır. Zira icare tarifi, özel ücretliye, ortak ücretliye, ev kiralanmasına, araba kiralanmasına, arazi kiralanmasına vb. tam olarak uygun düşmektedir. İşte o zaman onlara mecaz cinsinden külli hüküm denilir. Külli kaide de böyledir.

İsimde cüzilik olması; bir adama özel isim olarak “Zeyd”, bir kadına özel isim olarak “Fatıma” denilmesi, [هو] o erkek [هي] o kadın gibi zamirler ona birçok şeyin ortak olmasının uygun olmadığı hususlardandır. Şer’î hüküm de “Ölü eti haramdır.”, “Hamr içmek haramdır.” vb. gibi kendisine birçok şeyin ortak olmadığı hususlardandır. Zira bu hükümler sadece leşe ve hamra uygun düşer. Dolayısıyla işte o zaman ona mecaz cinsinden cüzi hüküm denir.)

Altıncısı: Meleke konusundaki sorunuza gelince; bu da aşağıdaki şekildedir:

1- H. 19 Zilkâde 1438 M. 08/08/2017 tarihli soru cevapta geçen meleke, mutlak manadaki meleke değildir, aksine özellikle fakihin tanımıyla ilgili olan fikhî bir melekedir; dolayısıyla ıstılahta fakih, fıkihta kendisinde melekenin hasıl olduğu kişidir; dolayısıyla da fakihe yönelik melekeyle kastedilen tıpkı soru cevapta şu şekilde bahsettiğimiz gibidir: [Fıkihta meleke ile kastedilen, kişiden kişiye farklılık gösteren fitrî yön ve fitrî yatkinlik değildir. Bilakis kastedilen, melekenin öğrenerek, inceleyerek, derinleşerek ve uygulayarak kazanılmasıdır... Bununla birlikte fitri yatkinlikler, fıkihi melekenin doğmasına ve onun hızlı bir şekilde gelişmesine katkı sağlasa da ama bu fitri yatkinlikler, yukarıda belirtilen metinde kastedilen meleke değildir...]

Müçtehit açısından olana gelince; bu, İslami Şahsiyet kitabının birinci cildinin 202. sayfasında geçtiği gibidir:

[Çünkü meleke (yetenek); anlama (kavrama) ve bağlantı kurma gücü demektir. Bu meleke, şer’î ve lügavî bilgilerin tamamını kuşatmaya ihtiyaç duymadan, biraz şer’î ve lügavî bilgiye sahip olmakla beraber zekâ üstünlüğü ile gerçekleşir...]

Sonuç olarak fakih için temel mesele, öğrenerek, inceleyerek ve şer’î bilgileri kuşatarak kazanılmış melekedir... Fitrî yatkinlikler da bunun hızlı bir şekilde gerçekleşmesine katkı sağlar...

Müçtehit için temel meseleye gelince; bu, anlama (kavrama) ve bağlantı kurma gücü olup şer’î ve lügavî bilgilerin tamamını kuşatmaya ihtiyaç duymadan, biraz şer’î ve lügavî bilgiye sahip olmakla beraber zekâ üstünlüğü ile gerçekleşir...

Buna göre soru cevapta geçen fakih açısından olan meleke ile İslami Şahsiyet kitabının birinci cildinde geçen müçtehit açısından olan meleke arasında bir çelişki yoktur.

Umarım mesele açıklığa kavuşmuştur.

Kardeşiniz

Ata İbn Halil Ebu Raşta

H. 25 Cumâde’l Âhir 1444

M. 18/01/2023

Cevaba, Emir’in (Allah onu korusun) web sitesinden bağlanabilirsiniz:

<https://archive.hizb-ut-tahrir.info/arabic/index.php/HTAmeer/QAsingle/4327/>